

УДК 929+821.161.2

О. Ф. ПАВЛОВА*

**РОЛЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У РОЗВИТКУ
ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ І. С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО**

“Після Тараса Шевченка черкаська земля не давала таланту більшого, ніж талант Нечуя-Левицького. Він заслужив звання народного письменника. Вищої похвали бути не може”

Олесь Гончар

Досліджено вплив творчості Тараса Шевченка на становлення свідомості та початок літературної діяльності Івана Семеновича Нечуя-Левицького.

Ключові слова: Шевченко; Нечуй-Левицький; українська література; духовна академія; духовна семінарія.

Іван родився тоді, коли Тараса викупили з неволі. “В 1838 г. была куплена моя свобода...я начал посещать классы Академии художеств...”¹. Різниця між ними – 24 роки. Земляки, які ніколи не зустрічались. Обидва любили свою батьківщину, народ, пісню. Один – поет і художник, інший – письменник, публіцист. Шевченкова муза розійшлася по всій Україні. Не оминула вона ні однієї родини селянина, священика, прийшла у дворянські садиби і царські палаци. Його знали в жандармських управліннях на теренах колишньої царської Росії та Європи. “...муза Шевченко раздирала завесу народной жизни.... Сильное зрение, крепкие нервы нужно иметь, чтоб не ослепнуть или не упасть без чувств от внезапного света истины...”² – так писав член Кирило-Мефодіївського братства Микола Костомаров. Він мріяв бути художником, а доля змусила його писати. Поет змінював світ. “Кобзар” народ читав, переписував і переспівував.

СЛОВО Тараса “торкнулося” і попівської родини у Стеблеві, де 25 листопада 1838 року у потомственного священика Семена Степановича Левицького і місцевої селянки Ганни Лук’янівни Трезвинської народився син Іван. Батько, крім служби в церкві, навчав своїх та сільських дітей грамоти. Хата Семена Степановича була відкрита для стеблівських селян. “В кухні дівчата співали за роботою, і я навчився всіх пісень, які тільки вони співали, бо сам дуже любив пісні”³. У його бібліотеці – перше видання “Кобзаря” 1840 року, альманах Є. Гребін-

* Павлова Олена Федорівна – головний науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДАМЛІМ України.

І. Нечуй-Левицький у центрі серед студентів
Київського комерційного інституту. 1912.
ЦДАМЛМ України, ф. 464, оп. 1, спр. 17116.

ки “Ластівка”, “История Малороссии” Миколи Маркевича, “История Малой России...” Дмитра Бантиша-Каменського, “Літопис Самовидця” (козацько-старшинський літопис про події на Україні за період з 1648 по 1702 рр.) та ін. До речі, ці популярні видання були і в бібліотеці Т. Шевченка, а з істориком М. Маркевичем він товаришував, присвятивши йому поезію “Бандуристе, орле сизий...”. Для Пантелеймона Куліша батько збирав народні приповідки, пісні, залучаючи до роботи і сина Івана. „Оцей-же той синок, набравшись у народу смаку словесного, об’явивсь тепер славним Нечуєм”⁴, – згадував пізніше Куліш.

Батько мріяв написати козацьку повість і розповідав сюжет сину. Він “любив рідний край...все розказував нам українську історію; було як їдемо з ним в Корсун, то все було нам показує Різаний Яр та могили під Корсуном, де була битва Богдана Хмельницького з поляками; показує Наливайків шлях, що повертає з Корсунської дороги на село Петрушки. ...Проповіді замолоду він говорив по-українській.. Перед його смертю я привіз йому зі Львова євангелію Кулішевого українського перекладу; він був дуже радий і казав мені дістати і українську біблію та привезти йому”⁵.

Мати Ганна Лукіянівна була “весела говорюча, мала добрий голос і за роботою любила співати українські пісні, як роблять селя-

ни, бо й її мати була селянка з Лебедина, говорила... з приказками й прислів'ями...Вміла читати церковнослов'янські книжки”⁶.

1845 року хлопця віддають до Богуславського духовного училища. Іван згадував, що його “брала страшна нудьга за домом, за матір'ю. Було надвечір дядько Євтроп з другим дядьком Дорофеєм ... співають та жалю мені завдають...”⁷.

На тринадцятому році, 1851, закінчилось дитинство Івана. Не стало матері. Згадаймо, що Тарасові йшов десятий рік, як померла мати Катерина Якимівна (20 серпня 1823), а через рік батько Григорій Іванович (21 березня 1825). Про глибоку дитячу рану Тарас згадував, як на Святвечір принесли з Микитою і Яриною дідові Іванові вечерю і стали промовляти : “Святвечір! Прислали нас, діду, батько й мати ... усі троє заридали...”⁸. Повернімось до 1847–1857рр., Тарас Шевченко перебуває на засланні. В Орській фортеці пише про тяжке сирітське дитинство (“Мені тринадцятий минуло...”, “Якби ви знали, паничі...”):

Там матір добрую мою
Ще молодую – у могилу
Нужда та праця положила...

На руках у батька Семена Степановича Левицького залишилося п'ятеро дітей. Старший син Іван, Анна, Амвросій, Дмитро, Федір. У сім'ї доживали свого віку 90 літній дід Степан Левицький і бабуся по матері. Турботу за дітей взяла на себе далека родичка із Лебедина – баба Мотря. Вона “казала нам казок, співала пісень, водила мене з собою по селу до людей, де тільки сама бувала, виводила по хрестинах і по весіллях та похоронах. Я скрізь бував з нею і змалку придивлявся до народного життя”⁹.

Інспектором Богуславського духовного училища недовгий час був Ігнатій Мацькевич, якому згодом “довелось ховати нашого поета Тараса Шевченка, як на пароході привезли його в домовині в Канів. Мацькевич пошанував поета чудовою промовою, оповідаючи про його гірку долю в час його живоття, котра не покидала поета до самої могили на Монастирській горі в Каневі, де в давню давнину були поховані три перші українські козацькі гетьмани”¹⁰. На похоронах Шевченка, за спогадами М. Чалого, люди в жалобі слухали протоієрея: “Было время, когда об Украине нашей думали как о стране, недоступной для возвышенных чувств и мыслей; но Шевченко доказал, что сия забытая для народного просвещения страна имеет такое же сердце, такую же душу, доступную для всего высокого и прекрасного...Пройдут века, и потомство сынов Украины увидит и узнает, кто был Тарас Шевченко!”¹¹ У чотирнадцять років Івана привезли до Київської духовної семінарії: “... між семінаристами ходили українські книжки і в рукописі Шевченкові стихи. У Стеблеві батько достав альманах “Ластівку”, де

Касіян В. Та не однаково мені... Т. Шевченко.
Плакат. 1942. Фото.

ЦДАМЛМ України, ф. 241, оп. 1, стр. 181, арк. 39.

була Шевченкова “Причинна”. Я й сестра вивчили її напам’ять і читали часто вечорами... Окрім того, про Шевченка тоді скрізь говорили в околиці: він тоді приїжджав на Україну і жив у Корсуні. Його родина Кирилівка за 25 верстов од Стеблева. В Кирилівці у однієї польки на економії вчилася моя сестра. Я часто їздив у Кирилівку до сестри і знав, що там родився Шевченко”¹². 1841 року в альманасі “Ластівка” були надруковані вірші Т. Шевченка “Думка. Вітре буйний, вітре буйний!”, “На вічну пам’ять Котляревському”, “Думка. Тече вода в синє море”, перший розділ поеми “Гайдамаки”, балада “Причинна”:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма...

Знаючи народний побут, діти сприйняли поезію Шевченка, як пісню. Він згадував: “Кобзаря” я прочитав ще хлопцем, і він мене дуже вразив своєю високою поезією та народністю в поезії. З першого погляду мені здалося, що Шевченко записує народні пісні, а не складає свої; така народність його поезії. Ще як я був малим хлопцем, я чув про Шевченка; тоді в нас по селах скрізь говорили про його, ... Я чув, як він пробував у Корсуні у свого родича Варфоломея Шевченка; за вісім верстов од Стеблева. Знакомі наші заносили з Корсуна навіть урив-

Марія Іванівна Кобен біля п'ятника
Т. Шевченку відкритого 1914 р.
в Косові Івано-Франківська обл. 1958.
ЦДАМЛМ України, ф. 1116, оп. 1, спр. 115, арк. 7.

ки його віршів, котрі він тоді складав”¹³. В Києві, на гроші які давав йому батько, Іван почав збирати бібліотеку: “...в час контрактового ярмарку ...примітив виставлені у вікнах магазинів книжки і дома на вакації читав їх... більше всього мене вразила “Божественна комедія” ...Вже як я був в останньому богословському класі, молоді вчителі літератури позаводили маленькі бібліотеки в кожному класі на наші і на свої гроші, і я аж тоді познакомився з великоруською літературою. Прочитав Пушкіна й Гоголя і зразу їх зрозумів”¹⁴. Після закінчення семінарії, 1859 року, Іван за станом здоров'я повертається додому, рік викладає у Богуславському духовному училищі.

Початок 1861 року сколихнув український світ. Смерть і перепоховання Тараса Шевченка у Каневі. Літературознавець Микола Плевако писав з цього приводу: “Особливо багато в справі формування народницької ідеології зробив кобзар – ШЕВЧЕНКО і сама постать поета-кріпака страдника за долю українського народу. Покоління інтелігенції 50-60 рр. сприймало ШЕВЧЕНКА, як борця за право поневоленого селянства і як національного в першу чергу українського поета...”. С.РУСОВА в статті “ШЕВЧЕНКО И УКРАИНСКОЕ ОБЩЕСТВО 60 г.г.” говорить: “Похорони ШЕВЧЕНКА, вот первый факт общественной национальной жизни в Украине. Уже погребение его в Петербурге сразу объединило украинцев, похорони же его под Киевом имели грандиозный характер и были выражением той скорби, того горя перед смертью великого человека, которое пробуждает и воспитывает общественное сознание”¹⁵.

1861 року Іван Левицький знову повертається до Києва і вступає до духовної академії, яку закінчує 1865 у статусі магістра богослов'я. Згадуючи про цей період, Іван писав: “Студентам не давали журналів з бібліотеки, вони складались і виписували... “Основу”. Тоді був гарячий час в руській літературі: вийшов “Базаров” Тургенєва і критика на його Писарева. “Основа” розворушила українські питання. Студенти були дуже цим усім заінтересовані, і змаганням не було кінця... В мене з'явилась думка писати оповідання українським язиком для “Основи”¹⁶. Вільний час студенти проводили за музичним заняттям. У нотному альбомі Івана та його брата Дмитра обрядові, ліричні, жартівливі пісні, серед яких “Віють вітри, віють буйні”, “В кінці греблі шумлять верби”, а також на слова Шевченка “Тяжко, важко в світі жити сироті без роду...”. Серед записів і улюблена пісня Тараса:

Ой зійди, зійди,
Ти зіронько вечірняя!
Ой вийди, вийди,
Дівчинонько моя вірная!

1865 року Левицький закінчує Духовну академію, отримавши статус магістра богослов'я. Рік працює в Полтавській духовній семінарії. Майбутній відкривач джерел миргородської мінеральної води, учень семінарії Іван Зубковський запам'ятав, як молодий вчитель із захопленням “висвітливши напрям творів Шевченка, почав читати нам його „Три літа” ...Учні сиділи і тихо слухали”¹⁷. Доля закинула Левицького майже на двадцять років на викладацьку роботу до гімназій Каліша (1866–1868), Седлеця (1867–1872), Кишинєва (1873–1885). 1885 року за станом здоров'я подав у відставку і переїхав до Києва, який став постійним місцем проживання письменника.

Творчу діяльність Іван розпочав у Полтаві 1865 року. Тут він пише повість “Дві московки”, яка вийшла у Львові 1868 року під псевдонімом Нечуй. “Основа” та “Кобзар” Шевченків навели мене на думку, що мені писати треба по-українській... Почавши писати свої повісті в той час, коли була заборонена українська література, я нікому не говорив про це: об тім навіть не знали ті товариші, що зо мною на одній квартирі, не знав батько, хоч ще до його смерті вже були надруковані в “Правді” перші мої повісті”¹⁸.

З 1866 по 1885 роки письменник знаходиться за межами України. У цей період були написані повісті “Рибалка Панас Круть” – 1868, “Причєпа” – 1869, “Микола Джєря” – 1878, “Кайдашєва сім'я” – 1879; романи – “Хмари” – 1871, “Над чорним морєм” – 1890 та ін.; статті – “Світогляд українського народу в прикладі до сьогочасності” – 1868, “Мандрівка на українське Підлясся” – 1872, “Сьогочасне літературне прямування” – 1884 та ін. У листі до Олександра Кониського він пояснював: “...В Полтаві я написав “Дві московки”, в Каліші “Рибалку”,

в Седлеці “Причепу”, потім – загублену десь за границею Кулішем повість “Наймит Яріш Джеря” і комедію “Жизнь пропив, долю проспав”, переробленого з Шевченкового “Сотника”, де була описана козаччина часів Єкатери́ни...”¹⁹.

Приїжджаючи на вакаціях до рідних, у сорок два роки, тобто 1880 р., він уперше відвідав Канів. У нарисі “Шевченкова могила” ділиться переживаннями: “гора така крута, що на неї трудно було йти просто... Я шукав очима Шевченкової могили і вглядів її зараз... могила стояла серед чистої не зарослої рівнини. Два шари каміння, кожний на аршин вгору, жовтіли на ясному сонці. Поверх їх чорніла насипана земля... Хрест стояв високо і чорнів, як намальований, проти синього неба... Ми стали в головах Шевченка, і самі наші голови схилились... Близина останків великого чоловіка... щирого, правдивого сина безталанної України робить такий тяжкий на печаток на душі, що сльози самі виступають на очах... Не тиха задуманість, не поетична мрія про історичну минувшість, про давнину повіває своїм крилом над могилою Шевченка; ні! Щось важке лягає на серце і душить його, як те каміння, що лежить на його могилі. А на високих горах, над Дніпром грав ранок... То дивний геній вибрав собі місце, може, одно з найкращих в світі. Це почує кожний, хто стояв на Шевченковій могилі і дивився на широку Дніпрову рівнину...”²⁰. Творчість Кобзаря полонила письменника, важко назвати твір, в якому не звучить поезія чи не згадується ім’я поета. Нечуй Левицький чи не один із перших проповідників творчості Шевченка. Про це говорять його статті “Сорок п’яти роковини смерті Шевченка”, 1906, “Українська поезія”, 1906, “Українська школа мусить бути національна”, 1913, “Хто такий Шевченко”, 1913 та ін. У Нарисі “В концерті” (1886), присвяченому виступу хору М. Лисенка, він зазначає про виконання музичних творів композитора, покладених на вірші Т. Шевченка: “До Основ’яненка. Б’ють пороги...”, “Ой чого ти почорніло, зеленее поле?”, “І широкою долину...”. Свої враження описує так: “Сцена освітілась. От виходить на сцену український хор. Народні костюми свіжі, нові, гарні. На дівчатах аж сяють квітки та стрічки. Вишивані сорочки, червоні черевички, намиста... Повіяло рідним духом України. ...Свіжими молодими голосами полилась Лисенкова кантата:

Б’ють пороги, місяць сходить,
Як і перше сходив.
Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив...”²¹

А коли заспівав дует пісню “І широкою долину...” Івану Левицькому здалося, що співає Шевченків Ярема з Оксаною із поеми “Гайдамаки”. “Чую ніби голос Яреми десь в лісі, коло панського палацу, чи під Лебедином, за стіною лебединського монастиря. Чую голос Оксани з вікна високого палацу, з неволі...”²². Як і Шевченко, Левицький вво-

дить у свої твори історичне минуле, сьогочасні події, народну творчість, долю жінки, красу природи.

Українські інтелігенти – герої романів “Причепи”, “Над Чорним морем”, “Хмари” одягаються в сільські свити, мріють про майбутнє, захоплюються “Кобзарем”, несуть красу його “високої поезії” в народ, бо вважають, що просвітність “одно і єдине джерело, звідкіль поллється світ на Україну...”²³. Українофіл Павло Радюк (“Хмари”) читає “Гайдамаки”, “Думи”, “О боже мій милий! Тяжко жить на світі”, “Долю. За нами нема зерна неправди...”. Коли Ольга й слухати не хоче “божественну поезію”, він “опустив руки ...Книжка впала...Радюкові здавалось, що хтось вистрелив і влучив йому в самісіньку голову!”²⁴ На противагу Ользі, Галя охоча до книг. Для неї він привіз “декілька книжок нових журналів і Шевченкового “Кобзаря”, переплетеного в червоний сап’ян й золотообрізаний”²⁵. Інший персонаж, дід Онисько, на баштані розказує казки, співає стародавні козацькі пісні, а “Радюк витяг з кишені кілька дрібних книжечок і знайшов між ті, де були Шевченкові твори. Він знайшов Шевченкову “Наймичку” і почав читати. Не вперше він читав селянам українські твори Вовчка й Шевченка і знав, що ні одна поема не доходить так до серця, як “Наймичка”²⁶.

Молодий вчитель Віктор Титович Комашко (“Над Чорним морем”) пропагує “мужицьку літературу”, знає “Кобзаря”, поеми “Тарасова ніч”, “Наймичка”, співає українські пісні, читає Костомарова, Гоголя. У дитинстві мріяв наслідувати поета: “Буду вчитись співати або грати; я люблю музику... – Або вивчусь лучче малярства, буду малювати; змалюю ту красу, що в небі, що на лимані,... – або ...буду писати вірші, складу віршами книжку, таку, як “Катерина”...напишу про діда Хтодося...про безщасних, прибитих бідую...Про їх, про їх!”²⁷.

Повість “Бурлачка” письменник розпочинає з опису Кобзарєвого краю: “Звенигородський повіт – пишний куточок України... Шевченкова батьківщина! Пишна Шевченкова пісня вилинула з розкішного краю, убраного в чудові старі садки. Од самого берега Росі, на південь, де Канівський повіт межеться з Звенигородським, починається такий рай, якого трудно знайти в Україні... Село Керелівка, де жив і бідував Тарас Шевченко, все потонуло в старих садках, неначе в здоровому лісі...З таких пишних садків вилинув, як соловей з гаю, Шевченків геній, і його пісня така ж поетична, як ті садки весняної доби”²⁸. Герой повісті столяр Іван Михалчевський, чоловік Василя, “був письменний, вчився в церковній школі, читав і співав на криласі. Він доставав книжки у св’ященника, в його синів, у шляхтичів, любив читати, купив і прочитав Шевченкового “Кобзаря”. Про Тараса Шевченка тоді ходила чутка скрізь по сусідніх селах та містечках, кругом його рідного села Керелівки. Як умер Шевченко, як дійшла чутка за його смерть та похорон у Каневі, Михалчевський плакав за ним і говорив, що він неначе поховав рідного батька”²⁹.

У Нарисі “В Карпатах” враження від побаченого з найвищої гори Бріярки у Щекавиці (Польща) думки Іван Левицького полетіли на Україну, до Шевченкового “Кавказу”:

За горами гори,
Хмарами повіті ...³⁰.

У повістях “Дві московки”, “Микола Джеря”, “Живцем поховані”, “Пропаші” епічно зображено становище селянства, їх гноблення царським урядом, підпанками, управителями, сільськими старшинами, корчмарями, солдатчиною. Доведені до відчаю, вибирають шлях у “гайдамаки” і “варнаки”. Приходять на думку слова з поетичного послання Шевченка “І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не Україні моє дружнє посланіє”:

Схаменіться! Будьте люде,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде...

У літературознавчих дослідженнях, публіцистичних статтях, рецензіях, Левицький бере за взірць вивчення історії України – творчість Шевченка. Серед них “Сьогочасне літературне прямування” (1878), “Українські гумористи та штукарі” (1890), “Педагогічна проява в російській народній школі” (1893), “Загальний огляд найновішої русько-української літератури” (1894), “Українська поезія” (1906), “Сорок п’яти роковини смерті Тараса Шевченка”, “Хто такий Шевченко?” (1913) та ін. “Критичним оглядом” на історичні драми С.Метлинського “Мотря Кочубеївна” і М.Старицького “Послідній кошовий запорозький” письменник нагадує про поему “Гайдамаки” і п’єсу “Назар Стодоля” : “Минувшина давня історія України може бути невичерпаним джерелом не для одної драматичної української поезії. Перший приклад тому показав наш незабутній Тарас Шевченко, написавши свого Назара Стодолю, козацького сотника”³¹. Він зауважує Старицькому про неправильне трактування у п’єсі ролі козацтва: “Запорожці й гайдамаки маються автором за розбишак, за злодіїв, і то після чудових “Гайдамак” Шевченка і “Коліїв” Куліша. Вони й були потім такими, як сила побила їх і розвіяла по лісах. Але не таке було призначення!”³² У статті “Сьогочасне літературне прямування” представляє Шевченка генієм, “національним українським поетом”, “високим талантом”. Підкреслює його народність у творах “Сон”, “Кавказ”, “Царі”, “Іван Гус”, “Марія”. “Наймичка”, “Катерина”. Пише, що “Причинну” народ і тепер читає зі сльозами в очах. Автор знайомить нас із думкою перекладача творів Кобзаря на французьку Еміля Дюрана: “В українській книжній поезії народна пісня зразу лягла в основу як пишний оригінал. Шевченко в своїх творах поклав в основі народну пісню і підняв народну поезію високо, не змінюючи ... ні її форми, ні змісту... Еміль Дюран в журналі “Revue de deux mondes” призначає Шевченкові таку роль стосовно до

українських народних козацьких та гайдамацьких пісень, яку мав Гомер для грецьких народних героїчних поем... Хто перший раз брав у руки Шевченка, той помилявся, думаючи, що то народні пісні. Більше бути народним поетом вже нема куди!"³³

В етнографічному етюді "Українські гумористи та штукарі" (1890), розповідаючи про українських гумористів, казкарів, автор зупинився на талановитому стеблівському жартівнику Антонові Радивиловському, у якого "робота йде, як мокре горить". Але "Гумор його...був невичерпний, вигадливість в штукарстві безмежна"³⁴ та "захований в Антонові дужий комічний талант, загинувший в безвісті, в пущі... з котрої випадком вилинув соловейком на широкий світ божий Шевченків геній"³⁵.

1893 року у праці "Педагогічна проява в російській народній школі" письменник, який мав чималий досвід учителювання, пише, що "час би вже завести в гімназіях та в семінаріях виклади української мови та літератури. Невже нам не дадуть у школах ніякої відомості про Шевченка та Котляревського через 100 років після написання "Енеїди"?"³⁶ У дослідженні "Загальний огляд найновішої русько-української літератури" розкриває твори Шевченка "Причинну", "Утоплену", "Назара Стодолю", "Гайдамаки", які найбільше вплинули на розвиток нової української літератури.

Літературний процес розпочався 19 лютого 1861 року, після скасування панщини. "Саме в той час повернулись з вислання головні літературні українські діячі: М. Костомаров, П.Куліш, Т.Шевченко, В. Білозерський та інші. Всі вони гуртом заходились коло народної просвіти... Костомаров подав заклик на Україну, запрошуючи до помічі полтавських та чернігівських дідичів, і швидко зібрав на видання народних книжок 4000 рублів"³⁷. Рецензією "Українська поезія", на збірки творів "Досвітні вогні"/упор. Б. Грінченко/ та "Український декламатор"/упор. О. Коваленко/ Левицький зауважив, що книжки добре видані і мають багато цікавого для читача. У виданнях поряд із "давнішими" письменниками І. Котляревським, П. Кулішем, М. Гоголем уміщені твори молодих поетів Лесі Українки, А. Кримського, В. Самійленка, П. Грабовського, С. Руданського та ін. Порівнює їх твори із творчістю Байрона, Словацького, Діккенса. Щодо Тараса Шевченка, то Левицький приводить висновки австрійського письменника Карла Еміля Францова, який у 1880-х роках здійснив подорож на Україну і свої враження про Шевченка залишив у книзі "Від Дону до Дунаю". Іван Левицький пише: "Карл Францоз, розбираючи твори Тараса Шевченка, сказав, що Шевченко однаково великий поет і в ліричних, і епічних, і в політичних своїх утворах...Шевченкова поема "Сон" – одна з кращих поем в "Кобзарі"... Шевченкова поезія – це краса східного суворого, але й величного пейзажу... "Кавказ" та "Чигирин" – це гарячий проклин і гіркий плач за долею України"³⁸.

Питання народної освіти, мови автор висвітлює також у повісті “Причепа” (1869), педагогічних статтях “Російська народна школа на Україні” (1889), “Педагогічна проява в російській народній школі” (1893), “Школа повинна бути національна” (1911).

Левицький боровся за чистоту мови. Він написав заповіт для видавців, щоб його твори видавалися не “галицькою”, а “мовою якою написано”. У статті “Криве дзеркало української мови” просить, що українським літераторам за зразок потрібно взяти мову І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського, П. Куліша, Т. Шевченка, М. Глібова, І. Огієнка, Панаса Мирного, О. Кониського, Б. Грінченка та ін. “Кожний тямущий і просвічений наш письменник йтиме, і повинен йти слідком за мовою наших передніших класичних письменників...”³⁹ Автор опирається на поезію Тараса “Дурні та гордії ми люди”, “Подражаніє 11 псалму”. “І на сторожі коло тебе поставлю слово!” – пророкував Шевченко, бо знав, що наше слово єсть великий і єдиний захист, велика сила...”⁴⁰ У повісті “Причепа” один із героїв Яким Лемішковський після закінчення бурси повернувся до рідного села писарчуком у канцелярію, але вже не тим сином, що був до науки. “Серед компанії свого народу, серед своєї сім’ї він сидів, мов чужісінький чоловік... народ дуже одрізнив сам себе од панів, од вчених українців і косим оком поглядає на їх! Між ними викопана велика безодня! І потрібно великої, великої праці не одного генія, щоб засипати ту провалину... Якимко, колись коханий син свого батька, своєї матері, втіха своєї родини, цурався свого роду, свого плем’я, тікав од матері, соромився мови свого народу, не любив батька. От до чого допровадила його наука без народності!”⁴¹ Через статтю “Школа повинна бути національна” автор говорить про потребу навчання дітей рідної мови: “для виховання в українських школах найприступніші будуть такі утвори писаної літератури”, як творчість українських письменників, починаючи від Івана Котляревського і Тараса Шевченка. “Висока поезія, в утворах в “Кобзарі” настільки промкнута духом народної поезії, народних пісень, що деякі селяни думають, ніби то народні сільські пісні, заведені в книжку. Шевченкові утвори, їх поезія мають надзвичайний поспіх в читальницьких кружках скрізь: і на селах, і в містах... Мені траплялася не раз зустрічатись по селах хлопців, котрі знали напам’ять усю Шевченкову “Катерину”, деякі частки із “Наймички” і навіть невеличкі прозаїчні оповідання, бо пам’ять їх приймала ці всі утвори з надзвичайною жвавістю й легкістю”⁴².

У статті “Сорок п’яти роковини смерті Тараса Шевченка” автор відзначив, що “...велика сила великого генія на всякому ґрунті покаже й виявить свою силу і свою вартість, хоч би той ґрунт не давав дуже придатного для генія матеріалу. Сила творчості генія в йому самому, в його душі та в його почуванні”⁴³.

Іван Семенович – послідовник Тараса Шевченка. На аркуші дотримувався думки Кобзаря “бо так само писав Шевченко”, як гово-

рив народ. Письменник признавав видання “Кобзаря” 1860 року тому, що “зроблено за його живоття і під його доглядом...Я йду за народною живою мовою й за Шевченком...”⁴⁴. У побуті Левицького також був присутній дух Тараса. За спогадами Марії Загірньої, С.Єфремова, М. Кістяківського в оселі, на стіні поряд з краєвидами висів портрет Шевченка у срібній рамі. На “писальному столі...оббитим темнозеленою цератою” невеликий портрет Шевченка з написом Левицького “Т. Шевченко в Сибіри” поряд гіпсове погруддя (у шапці), “нажовте помальоване”, далі два альбоми: в одному фотографії знайомих і родичів...у другому альбомі – портрети “великих людей” – Шевченко, Гете, Шекспір. Серед “дрібних речей тарілка фаянсова з українськими краєвидами та портретами Котляревського, Гоголя, Шевченка та Короленка. У бібліотеці письменника – книга О. Кониського “Жизнь украинского поэта Тараса Григорьевича Шевченка. Критико-биографическая хроника” (1898) із автографом: “Дорогому і високоповажному Іванові Левицькому-Нечую від щиро прихильного автора”. На столі завжди поряд “Кобзар” Т. Шевченка.

Свою розповідь хочеться завершити словами Олександра Білецького: “Серце болить, а розказувать треба”, як говорив Шевченко”⁴⁵. А розказувать є про що. Ця стаття про вплив Кобзаря на письменника не може охопити всю любов, повагу до Тараса, яку проніс через все життя Левицький. 15 лютого 1859 року Тарас, перебуваючи в Петербурзі, записав: “Я на сторожі коло їх поставлю слово” (“Подражаніє 11 псалму”):

...Воскресну нині! Ради їх,
Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово...

Поет Тарас ще не знав, що юнак Іван із сусіднього села Стеблева запам’ятає пророче послання, стане його охоронцем і “гоміном Шевченкового слова, що прокотився по всій Україні”⁴⁶.

¹ “Письмо Т. Г. Шевченка к редактору “Народного чтения” // В кн.: Тарас Шевченко в критиці. Т. 1. Прижиттєва критика (1839–1861). / За ред. Г. Грабовича; упорядн. О. Бороня, М. Назаренко. – К.: Критика. – С. 453.

² М. Костомаров. Воспоминание о двух малярах // В кн.: М. Костомаров. Твори в двох томах. – К., Дніпро, 1967. – Т. 2. – С. 303–304.

³ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 9.

⁴ Пантелеймон Куліш. Матеріали і дослідження / М. Жулинський. – Львів, Нью-Йорк: Видавництво М. П. Коць, 2000. – С. 278.

⁵ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 8.

⁶ Лист І. С. Нечуя-Левицького від 1 травня 1876 р. до О. Кониського // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 263.

⁷ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 10.

⁸ І. Дзюба. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К.: Вид. дім “Киево-Могилянська академія”, 2008. – С. 20.

⁹ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 9.

¹⁰ І. С. Нечуй-Левицький. Уривки з моїх мемуарів та згадок. В Богуславським училищі // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 29.

¹¹ М. К. Чалий. Жизнь и произведения Т. Г. Шевченка. – К., 1882. – С. 197–198.

¹² Лист І. С. Нечуя-Левицького від 1 травня 1876 р. до О. Кониського // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 268.

¹³ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 17.

¹⁴ Там само. – С. 15.

¹⁵ М. Плевако. Розвиток української літератури 2-ї чверті XIX ст. Стаття. 1920-ті рр. Машинопис. ЦДАМЛМ України, ф. 271, оп. 3, спр. 2, арк. 6–7.

¹⁶ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 15.

¹⁷ Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн. 1: Навч. посібник / За ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – С. 501–510. kraeznavstvo.at.ua.

¹⁸ І. Левицький. Життєпис Івана Левицького (Нечуя), написана ним самим // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 17.

¹⁹ Лист І. С. Нечуя-Левицького від 1 травня 1876 р. до О. Кониського // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 270.

²⁰ І. С. Нечуй-Левицький. Шевченкова могила // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 4. – С. 7, 8, 11.

²¹ І. С. Нечуй-Левицький. В концерті // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 122.

²² Там само. – С. 128.

²³ І. С. Нечуй-Левицький. Хмари // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1965. – Т. 2. – С. 319.

²⁴ Там само. – С. 254.

²⁵ Там само. – С. 188.

²⁶ Там само. – С. 194.

²⁷ І. С. Нечуй-Левицький. Над Чорним морем // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 5. – С. 173.

- ²⁸ І. С. Нечуй-Левицький. Бурлачка // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 3. – С. 143, 144.
- ²⁹ Там само. – С. 254, 255.
- ³⁰ І. С. Нечуй-Левицький. В Карпатах // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 4. – С. 366.
- ³¹ І. С. Нечуй-Левицький. Критичний огляд // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 10. – С. 59.
- ³² Там само. – С. 70.
- ³³ І. С. Нечуй-Левицький. Сьогочасне літературне прямування або непотрібність великоруської літератури для України і для словянщини. – Павлоград, Видання "Народня книжка, 2010. – С. 20. ukclassik. com.
- ³⁴ І. С. Нечуй-Левицький. Українські гумористи та штукарі // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 5. – С. 431.
- ³⁵ Там само. – С. 440.
- ³⁶ І. С. Нечуй-Левицький. Педагогічна проява в російській народній школі. В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 10. – С. 147.
- ³⁷ І. С. Нечуй-Левицький. Загальний огляд найновішої русько-української літератури // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 161, 162.
- ³⁸ І. С. Нечуй-Левицький. Українська поезія // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 10. – С. 175, 176.
- ³⁹ "Криве дзеркало української мови" Івана Нечуя-Левицького. К., Друкарня І. Чоколова, 1912. – С. 50.
- ⁴⁰ Там само. – С. 78.
- ⁴¹ І. С. Нечуй-Левицький. Причепа // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 1. – С. 213.
- ⁴² І. С. Нечуй-Левицький. Школа повинна бути національна // Дніпрові хвилі. –1911. – № 15. – С. 210–211.
- ⁴³ І. С. Нечуй-Левицький. Сорок п'яти роковини смерті Тараса Шевченка // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1966. – Т. 10. – С. 169.
- ⁴⁴ Лист І. С. Нечуя-Левицького до П. Стебницького від 21 вересня 1905. // В кн.: І. С. Нечуй-Левицький. Зібрання творів у десяти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 10. – С. 455.
- ⁴⁵ О. І. Білецький. Праці у п'яти томах. – К.: Наукова думка, 1968. – Т. 2. – С. 318.
- ⁴⁶ Д. Антоненко-Давидович. Крізь п'тьму. Передмова до однотомника творів І. С. Нечуя-Левицького. 1967. Машинопис. ЦДАМЛМ України, ф. 159, оп. 1, спр. 36, арк. 31.

Исследовано влияние творчества Тараса Шевченко на становление сознания и начало литературной деятельности Ивана Семеновича Нечуя-Левицького.

Ключевые слова: Шевченко; Нечуй-Левицький; украинская литература; духовная академия; духовная семинария.

The author researched the influence of the art of Taras Shevchenko on the formation of consciousness and the beginning of the literary activity of Ivan Semenovych Nechuy-Levytskyi

Key words: Shevchenko; Nechuy-Levytskyi; the Ukrainian literature; the Ecclesiastical Academy; the Theology Seminary.